ΕΤΟΣ Α'. Ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης τῇ 29 Ἰανουαρίου 1911 ΑΡΙΘ. 5.

ΠΟΙΜΗΝ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΚΗΡΥΓΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗι ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΔΑΠΑΝΗι ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ ΚΡΗΤΗΣ

ΚΥΡΙΑΚΗι ΔΕΚΑΤΗι ΕΚΤΗι
ΤΟΥ ΤΕΛΩΝΟΥ ΚΑΙ ΦΑΡΙΣΣΑΙΟΥ
ΕΚ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ

(ΙΗ'.—10—14)

Εἶπεν ὁ Κύριος τὴν παραβολὴν ταύτην· Ἄνθρωποι δύο ἀνέβησαν εἰς τὸ Ἱερὸν προσεύξασθαι, ὁ εἷς Φαρισσαῖος, καὶ ὁ ἕτερος Τελώνης. Ὁ Φαρισσαῖος σταθεὶς πρὸς ἑαυτόν, ταῦτα προσηύχετο· Ὁ Θεός, εὐχαριστῶ σοι, ὅτι οὐκ εἰμὶ ὥσπερ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἅρπαγες, ἄδικοι, μοιχοί, ἢ καὶ ὡς οὗτος ὁ Τελώνης· νηστεύω δὶς τοῦ Σαββάτου, ἀποδεκατῶ πάντα, ὅσα κτῶμαι. Καὶ ὁ Τελώνης, μακρόθεν ἑστώς, οὐκ ἤθελεν οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπᾶραι, ἀλλ' ἔτυπτεν εἰς τὸ στῆθος αὐτοῦ, λέγων· Ὁ Θεός, ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ. Λέγω ὑμῖν· Κατέβη οὗτος δεδικαιωμένος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἢ ἐκεῖνος· ὅτι πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, ὁ δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται.

Διὰ νὰ ἀποστομώσῃ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς μερικοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι, ὡς μᾶς διηγεῖται ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς (ΙΗ'. 9) ὑπερηφανεύοντο διὰ τοὺς ἑαυτούς των ὅτι ἦσαν ἐνάρετοι καὶ δίκαιοι καὶ περιεφρόνουν τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, εἶπε τὴν παραβολὴν τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισσαίου, τὴν ὁποίαν ἠκούσαμεν εἰς τὸ σημερινὸν Εὐαγγέλιον. Ἔλαβε δὲ ὡς πρόσωπα τῆς παραβολῆς τὸν Τελώνην καὶ Φαρισσαῖον, διότι οἱ μὲν τελῶναι, οἱ ὁποῖοι ἦσαν εἰσπράκτορες τῶν φόρων καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔκαμνον ἀδικίας καὶ καταπιέσεις εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἐθεω-

ροῦντο ἄδικοι καὶ ἁμαρτωλοί· οἱ δὲ Φαρισσαῖοι, οἱ ὁποῖοι ἦσαν μία τάξις ἐκ τῶν Ἑβραίων, καλῶς γνωρίζοντες τὸν ἱερὸν Νόμον καὶ μὲ αὐστηρότητα μεγάλην τηροῦντες τὰς διατάξεις τῆς θρησκείας καὶ μάλιστα τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους, ἐθεωροῦντο δίκαιοι καὶ ἐνάρετοι. Ὡς νὰ ἔλεγεν ὅτι δύο ἄνθρωποι, εἷς ἁμαρτωλὸς καὶ εἷς δίκαιος, ὑπῆγαν εἰς τὸν ἱερὸν Ναὸν νὰ προσευχηθοῦν. Ἀλλὰ ποίαν στάσιν ἔλαβεν ὁ εἷς καὶ ποίαν ὁ ἄλλος, καὶ μάλιστα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ; Ὁ μὲν Φαρισσαῖος μὲ αὐθάδη καὶ θρασεῖαν ὑπερηφάνειαν, μὲ ἀνόητον πεποίθησιν εἰς τὴν ἐνάρετον ζωήν του, μὲ τὴν κεφαλὴν ὑψηλὰ σηκωμένην, χωρὶς νὰ συλλογίζεται ποῖος ἦτο αὐτὸς καὶ μὲ ποῖον συνωμίλει κατὰ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς, χωρὶς τὸ παραμικρὸν αἴσθημα φόβου, χωρὶς τὴν παραμικρὰν συντριβὴν τῆς καρδίας του, ἀντὶ νὰ προσευχηθῇ, ἔπλεξε τὸ ἐγκώμιον τοῦ ἑαυτοῦ του, ἐξεθείασε τὸ ἄτομόν του, καὶ εὕρισκεν ὅτι εἶνε ἀνώτερος, ὄχι ἀπὸ μερικοὺς τοὐλάχιστον, ἀλλὰ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους χαρακτηρίζει χωρὶς ἐξαίρεσιν ἅρπαγας, ἀδίκους, ἀνηθίκους, ἁμαρτωλούς ! Ὁ δὲ Τελώνης; Ὁ Τελώνης, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, δὲν εἶχε πατήσει ἀκόμη τὸ κατώφλιον τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ, κυριευθεὶς ἀπὸ φόβον καὶ τρόμον μὲ τὴν συναίσθησιν τῆς μηδαμινότητός του ἀπέναντι τοῦ ἁγίου Θεοῦ, εἰς τὸν οἶκον τοῦ ὁποίου θὰ εἰσήρχετο, διὰ νὰ προσευχηθῇ, καὶ συνησθάνθη ποῖος ἦτο καὶ ποῦ εἰσήρχετο, καὶ δὲν εἶχε τὸ θάρρος νὰ προχωρήσῃ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Ναοῦ, οὐδὲ νὰ σηκώσῃ τὸ βλέμμα του πρὸς τὰ ἐπάνω, ἀλλὰ κύπτων ὑπὸ τὸ βάρος τῶν ἁμαρτιῶν του, ὁμολογῶν τὴν ἐνοχήν του ἄνευ περιφράσεων καὶ δικαιολογιῶν, τύπτων τὸ στῆθός του, μίαν μόνον φωνὴν ἱκετευτικὴν, μίαν μόνον δέησιν σύντομον ἀλλὰ θερμὴν, ἀπὸ τὴν καρδίαν του ἐξερχομένην, ἀπευθύνει μὲ στεναγμοὺς, μὲ δάκρυα «Ὁ Θεὸς ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ».

Καὶ ἦτο μὲν δυνατὸν πραγματικῶς ὁ Φαρισσαῖος νὰ ἦτο εὐσεβὴς, δίκαιος, ἐνάρετος, νὰ ἐφύλαττε τὰς νενομισμένας νηστείας, νὰ ἔδιδεν εἰς τοὺς πτωχοὺς, νὰ μὴ ἦτο κλέπτης, ἄδικος καὶ ἀνήθικος, νὰ ἐφύλαττε μὲ ὀλίγας λέξεις αὐστηρῶς ὅλας τὰς παραγγελίας τοῦ θείου Νόμου, καθὼς ἔλεγε καὶ ὁ ἴδιος, ἦτο ὅμως κυριευμένος ἀπὸ τὴν θεομίσητον ὑπερηφάνειαν, ἡ ὁποία τὸν ἔκαμνε νὰ νομίζῃ ὅτι ὡμίλει ὡς ἴσος πρὸς ἴσον καὶ ν᾽ ἀραδιάζῃ τὰ καλά του ἔργα, καὶ τοῦτο ἐξουδετέρου καὶ ἐξεμηδένιζεν ὅλας τὰς ἄλλας ἀρετὰς, τὰς ὁποίας ἴσως εἶχε. Ἔπειτα ἡ ὑπερηφάνεια τὸν ἐξηνάγκαζε νὰ μὴ περιορίζεται μόνον εἰς τὰ ἐγκώμια τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀλλὰ νὰ κατηγορῇ καὶ νὰ ὑβρίζῃ καὶ τὸν Τελώνην καὶ ὅλον τὸν ἄλλον κόσμον, ὅτι εἶνε κλέπται, ἄδικοι, σκληροὶ, παραβάται τοῦ Νόμου. Ἡ στάσις του δὲ αὐτὴ ἡ ὑπερήφανος, ἡ ὑβριστικὴ καὶ διὰ τὸν ἅγιον Θεὸν καὶ διὰ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἡ κακία, ἡ ὁποία ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνειάν του, κακία ἡ ὁποία ἐξεδηλώθη εἰς τὰς κρίσεις του περὶ ὅλων τῶν ἀνθρώπων, αὐτὰ τὰ δύο φοβερὰ κακὰ, τὸν ἀπεγύμνωσαν ἀπὸ τὰς ἀρετὰς, τὰς ὁποίας εἶχε, τὸν ἀπεστέρησαν τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν ἔκαμαν κατώτερον ἀπὸ τὸν πραγματικὸν ἁμαρτωλὸν Τελώνην, εἰς τρόπον ὥστε ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸν Ναὸν κατεντροπιασμένος. Τοὐναντίον δὲ ἡ ταπεινὴ στάσις τοῦ Τελώνου, ἡ συναίσθησις τῆς θέσεώς του ἀπέναντι τοῦ ἁγίου Θεοῦ, ἡ μεγάλη του συντριβὴ καὶ ἡ ὑψηλή του ταπείνωσις, τὰ δά-

κρυά του, οἱ στεναγμοί του, ὅλα αὐτὰ ἐκαθάρισαν αὐτὸν ἀπὸ τὸν ῥύπον τῶν πολλῶν του ἁμαρτιῶν, τὸν ἀνέδειξαν ἄξιον νὰ ἀπολαύσῃ τὴν θείαν ἀγάπην, τὴν ὁποίαν πραγματικῶς ἀπήλαυσε· διότι μᾶς λέγει αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὅτι οὗτος ἐπέστρεψεν εἰς τὸν οἶκόν του δικαιωμένος, σωσμένος.

Τὶ δὲ διδασκόμεθα, ἀγαπητοὶ, ἀπὸ τὴν παραβολὴν αὐτήν ; Ὅτι χρεωστοῦμεν νὰ μὴ ἤμεθα ὑπερήφανοι, ἀλλὰ ταπεινόφρονες καὶ ὅταν ἀκόμη εἴμεθα στολισμένοι μὲ πολλὰ χαρίσματα, μὲ πολλὰς ἀρετὰς, διότι ἡ ὑπερηφάνεια τὰ ἐκμηδενίζει. Χρεωστοῦμεν ν᾽ ἀποφεύγωμεν τὴν ὑπερηφάνειαν, διότι ὁ ὑπερήφανος ἄνθρωπος εἶνε ἄχρηστος καὶ ἀνωφελὴς καὶ εἰς τὸν ἑαυτόν του καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ζῇ, καὶ μισητὸς εἰς τὸν Θεόν. Εἶνε ἀνωφελὴς καὶ ἄχρηστος εἰς τὸν ἑαυτόν του, πρῶτον διότι ἐπισύρει τὴν ἀποστροφὴν καὶ τὸ μῖσος ὅλων τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἂν ὡς ἄνθρωπος περιέλθῃ εἰς ἀνάγκην, κανεὶς δὲν τὸν συμπαθεῖ, κανεὶς δὲν τὸν βοηθεῖ, κανεὶς δὲν τὸν ἐκτιμᾷ· δεύτερον διότι ἡ ὑπερβολικὴ ἡ τυφλὴ ἀγάπη, τὴν ὁποίαν ἔχει πρὸς τὸν ἑαυτόν του, τὸν τυφλώνει, καὶ δὲν τὸν ἀφίνει νὰ ἴδῃ τὰ ἐλαττώματα, τὰ ὁποῖα ὡς ἄνθρωπος ἔχει, διὰ νὰ προσπαθήσῃ νὰ τὰ διορθώσῃ. Μένει λοιπὸν πάντοτε ὁ ἴδιος, γεμᾶτος ἀπὸ ἐλλείψεις, ἀδιόρθωτος καὶ ἑπομένως ἄχρηστος καὶ ἀνωφελής. Εἶνε δὲ τοιοῦτος καὶ διὰ τὴν κοινωνίαν, ἤ, διὰ νὰ ὁμιλήσωμεν καθαρώτερα, εἶνε ἐπιβλαβὴς καὶ ἐπικίνδυνος, πρῶτον διότι ἔχει τὸν νοῦν του ἐσκοτισμένον καὶ δὲν ἠμπορεῖ νὰ σκεφθῇ λογικῶς, διὰ νὰ δράσῃ καὶ αὐτὸς ἐν μέσῳ τῶν ἀνθρώπων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ζῇ εὐεργετικῶς καὶ δεύτερον, τὸ καὶ σπουδαιότερον, διότι πρὸς κορεσμὸν τοῦ φοβεροῦ πάθους τῆς ὑπερηφανείας του, δὲν τὸν μέλλει νὰ προξενήσῃ καταστροφὰς, νὰ πατήσῃ ἐπάνω εἰς πτώματα ἀδελφῶν του διὰ νὰ ὑψωθῇ αὐτός. Τὰ πάντα διὰ τὸ ἐγώ του, καὶ θρησκεία καὶ πατρὶς καὶ κοινωνία καὶ τὸ σύμπαν ὁλόκληρον.

Μακρὰν λοιπὸν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ, μακρὰν ἀπὸ ἡμᾶς ἡ ὑπερηφάνεια. Ἐὰν εἴμεθα πλούσιοι, μὴ ὑπερηφανευώμεθα διὰ τὸν πλοῦτόν μας καὶ καταφρονῶμεν τοὺς πτωχούς. Ἐὰν ἤμεθα σοφοί, μὴ ὑπερηφανευώμεθα διὰ τὴν σοφίαν μας καὶ περιφρονῶμεν τοὺς ἀπαιδεύτους. Ἐὰν ἤμεθα μεγάλοι, ἰσχυροὶ, ἔνδοξοι, μὴ ὑπερηφανευώμεθα διὰ τὰ μεγαλεῖα, τὴν δύναμιν καὶ τὴν δόξαν μας καὶ καταφρονῶμεν τοὺς μικροὺς, τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἀφανεῖς. Ἀλλὰ καὶ ἀληθῶς ἐνάρετοι καὶ πραγματικῶς δίκαιοι, ἐὰν ἤμεθα, μὴ ἐπαιρώμεθα διὰ τοῦτο καὶ καταφρονῶμεν τοὺς ἄλλους, οἱ ὁποῖοι εἶνε ἢ νομίζομεν ὅτι εἶνε ἁμαρτωλοί. Ἡ μεγαλητέρα καὶ ἀληθεστέρα ἀπόδειξις τῆς ἀρετῆς ἐπὶ ἀνθρώπου εἶνε ἡ ταπείνωσις, ἡ μετριοφροσύνη. Ἂς μὴ λησμονῶμεν ποτὲ ὅτι διὰ τοὺς ὑπερηφάνους ἀνθρώπους εἶνε ἡ περιφρόνησις τῶν χρηστῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ ὀργὴ τοῦ Κυρίου· διὰ δὲ τοὺς ταπεινόφρονας ἡ ἐκτίμησις τοῦ ἐναρέτου κόσμου καὶ ἡ ἀνταμοιβὴ ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ. Ἂς ἐνθυμώμεθα πάντοτε ὅτι ὁ «Κύριος τοῖς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν» (Ἡσ. ΜΓ´ 26). Ἂς μὴ φεύγῃ ποτὲ ἀπὸ τὴν ἐνθύμησίν μας τὸ συμπέρασμα τῆς σημερινῆς παραβολῆς «ὅτι πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, ὁ δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται».

ΑΙ ΕΝΤΟΛΑΙ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

ΠΡΩΤΗ ΕΝΤΟΛΗ

Β΄.

«***Ἐγώ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου.... Οὐκ ἔσονταί σοι Θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ***».

Ἐν τῇ προηγουμένῃ ὁμιλίᾳ μου ἀπηρίθμησα τὰς δέκα τοῦ Θεοῦ ἐντολὰς καὶ κατέδειξα, ὅτι ἡ τήρησις τῶν θείων τούτων ἐντολῶν εἶνε ὑποχρεωτική, εἶναι ἐπιβεβλημένη εἰς ἡμᾶς. Σήμερον προβαίνω εἰς τὴν ἐξήγησιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν ὑπὸ τῆς πρώτης ἐντολῆς ἐπιβαλλομένων ἡμῖν.

«Ἐγώ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου . . . Οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ.» Διὰ τῆς ἐντολῆς ταύτης ὁ Θεὸς διατάττει ἡμᾶς νὰ λατρεύωμεν αὐτὸν ὡς μόνον ἀληθινὸν Θεόν, νὰ μὴ λατρεύωμεν δὲ θεοὺς ἄλλους, θεοὺς ψευδεῖς.

Ὅτι τὸν ἀληθινὸν Θεὸν μόνον ὀφείλομεν νὰ λατρεύωμεν, τοῦτο ἐπιβάλλει ἡμῖν ἐν πρώτοις ὁ γραπτὸς Νόμος. «*Κύριον τὸν Θεόν σου*, λέγει ὁ Χριστός, *προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις*», «*Ἀγαπήσεις Κύριον » τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, » ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου*». *Ἐγώ εἰμι Κύριος » ὁ Θεός σου ὁ ἐξαγαγών σε ἐξ ἴοκου δουλείας· οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ » ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ, οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, » οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς*». Εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ νόμος σαφέστερος καὶ ἐπιτακτικώτερος τούτου;

Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ γραπτοῦ Νόμου, τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ ἐπιβάλλει ἡμῖν καὶ αὐτὸς ὁ φυσικὸς νόμος. Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι ὅ,τι εἶναι, ἀπόλυτος δηλονότι ἄρχων καὶ ἐξουσιαστὴς τοῦ σύμπαντος, ἡμεῖς δὲ εἴμεθα ὅ,τι εἴμεθα, πλάσμα δηλονότι τῶν χειρῶν του, ἡ φυσικὴ τῶν πραγμάτων τάξις ἀπαιτεῖ, ὅπως ἀναγνωρίσωμεν Ἐκείνου μὲν τὴν ἀπόλυτον ὑπεροχήν, ἡμῶν δὲ τὴν πλήρη καὶ τελείαν ἐξάρτησιν. Ὁ Θεὸς δὲν δύναται νὰ ἀποβάλῃ τὴν ἰδιότητα τοῦ Κυρίου, ἡμεῖς δὲ τὴν ἰδιότητα τοῦ ὑπηκόου. Ὀφείλομεν λοιπὸν διὰ τοῦτο νὰ λατρεύωμεν τὸν Θεὸν μὲ λατρείαν ὅλως ἰδιάζουσαν, μὲ λατρείαν τὴν τελειοτάτην ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις, μὲ λατρείαν οὐδὲν ἔχουσαν τὸ κοινὸν πρὸς οἱανδήποτε ἄλλην λατρείαν· διότι ὁ Θεὸς εἶναι ὁ πλάστης, ἡμεῖς δὲ τὸ πλάσμα, ὁ Θεὸς εἶναι τὸ φῶς, ἡμεῖς

δὲ σκότος, διότι τέλος ὁ Θεὸς εἶναι τὰ πάντα ἄνευ ἡμῶν, ἡμεῖς δὲ εἴμεθα μηδὲν ἄνευ τοῦ Θεοῦ.

Ἀλλ' ἆρά γε ὁποία τις πρέπει νὰ ᾖναι ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ ; Ἢ μᾶλλον, εἰς τί συνίσταται ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ;

Προσέξατε· Ἐν πρώτοις ὀφείλομεν ν' ἀναγνωρίσωμεν τὴν ἀπόλυτον τοῦ Θεοῦ ἐξουσίαν ἐφ' ἡμᾶς. Ἐπειδὴ ὅμως τοῦτο μόνον δὲν ἀρκεῖ, ὀφείλομεν ταὐτοχρόνως νὰ ἔχωμεν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν ἀδιάσειστον, ἐλπίδα ἀπεριόριστον καὶ ἀγάπην τελείαν. Ὁ προφέρων τὴν λέξιν *Θεός*, οὗτος ὀνομάζει τὸ τελειότατον ἐκεῖνο *Ὂν*, τὸ ἀναλλοίωτον, τὸ πανάγιον, τὸ ἀψευδὲς ἐν ταῖς ἐπαγγελίαις του. Ἐκ τούτου δὲ ἕπεται, ὅτι ὅταν λαλῇ οὗτος ὁ Θεός, ἡμεῖς, οἱ πάντες ὀφείλομεν νὰ πιστεύωμεν εἰλικρινῶς ἄνευ καὶ τοῦ ἐλαχίστου ἐνδοιασμοῦ εἰς τὰς ἀληθείας, τὰς ὁποίας ἀποκαλύπτει ἡμῖν. Αὐτὸς οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν εἶναι παντοδύναμος καὶ πανάγαθος. Τίς λοιπὸν δύναται νὰ μὴ ἐπιρρίψῃ εἰς αὐτὸν τὴν πᾶσαν ἐλπίδα του ; Ἐὰν δέ τις ἀναλογισθῇ τὰς ἀπείρους καὶ ἀνεκδιηγήτους εὐεργεσίας, τὰς ὁποίας ἐπεδαψίλευσεν εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος, δύναται νὰ μὴ ἀγαπήσῃ, δύναται νὰ μὴ ἀγαπᾷ αὐτὸν ἐξ ὅλης αὐτοῦ τῆς ἰσχύος ; Ἰδοὺ λοιπὸν εἰς τὶ συνίσταται ἐν πρώτοις ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ. Εἰς τὸ ἔχειν πίστιν, ἐλπίδα καὶ ἀγάπην πρὸς τὸν Θεόν. Ὅσοι δὲν ἔχουσιν οὔτε πίστιν, οὔτε ἐλπίδα, οὔτε ἀγάπην πρὸς τὸν Θεόν, οἱ τοιοῦτοι ἀθετοῦσι τὴν ἐντολὴν τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ, δὲν λατρεύουσι τὸν Θεὸν ἀληθῶς καὶ εὐσεβῶς.

Ὁ Θεὸς εἶναι πνεῦμα καὶ ἀλήθεια καὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ θέλει νὰ λατρεύηται. Δὲν ὑπάρχει διὰ τὸν Θεὸν ᾆσμα μελῳδικώτερον τῆς θερμῆς προσευχῆς, οὔτε θυμίαμα εὐωδέστερον τοῦ ἀρώματος τῆς ἀρετῆς, οὔτε ναὸς μεγαλοπρεπέστερος τῆς καθαρᾶς καρδίας τοῦ Χριστιανοῦ. Ὁ δὲ Θεὸς ἀποβλέπει εἰς τὴν καρδίαν· «*Ὁ Θεὸς ὄψεται εἰς καρδίαν*» Πᾶσαν λατρείαν, ἥτις δὲν ἀπορρέει ἐκ τῆς καρδίας, ὁ Θεὸς τὴν ἀπορρίπτει, τὴν βδελύσσεται. «*Τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν ;*» λέγει ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς διὰ στόματος τοῦ μεγαλοφωνοτάτου προφήτου Ἡσαΐου· «*Πλήρης εἰμὶ ὁλοκαυτωμάτων κρεῶν καὶ στέαρ ἀρνῶν καὶ αἷμα ταύρων καὶ τράγων οὐ πίομαι . . . καὶ τὰς νουμηνίας ὑμῶν καὶ τὰς ἑορτὰς ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχή μου*». Διὰ τοῦ προφήτου δὲ πάλιν Ἀμὼς λέγει· Ἐὰν δὲν ψάλλητε ἐν πνεύματι, ὅσον γλυκεῖα καὶ ἂν ᾖναι ἡ μουσικὴ ὑμῶν, δὲν μοὶ εἶναι εὐπρόσδεκτος· διὰ τοῦτο «*μετάστησον ἀπ' ἐμοῦ ἦχον ᾠδῶν σου, καὶ ψαλμὸν ὀργάνων σου οὐκ ἀκούσομαι*». Ποῖον τόρα εἶναι τὸ συμπέρασμα ὅλων τούτων ; Ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ πρέπει νὰ ᾖναι ἐσωτερική· ἐὰν δὲν ᾖναι τοιαύτη, δὲν εἶναι εὐπρόσδεκτος τῷ Θεῷ.

Ἀλλὰ προσέξατε καλῶς. Μὴ νομίσῃ τις, ὅτι, ἐπειδὴ ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ πρέπει νὰ ᾖναι ἐσωτερική, διὰ τοῦτο εἶναι περιττὴ ἡ ἐξωτερικὴ λατρεία. Ἄπαγε ! Ἡ ἐξωτερικὴ λατρεία εἶναι ἐξ ἴσου ἀναγκαία. Εἶναι τόσον ἀναγκαία, ὅσον καὶ ὁ λόγος ὁ ἐκφράζων τὴν ἰδέαν, ὁ ἐξωτερικεύων τὴν σκέψιν. Εἶναι τόσον ἀναγκαία, ὅσον καὶ τὸ σῶμα διὰ τὴν ψυχήν. Περὶ τούτου μυρίας ἔχομεν ἀποδείξεις· πρῶτον, ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος σύγκειται ἐκ δύο οὐσιῶν τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς ὑλικῆς, ὀφείλει νὰ λατρεύῃ τὸν Θεὸν ἐξ ὁλοκλήρου αὐτοῦ τῆς οὐσίας. Δεύτερον, ὁ ἄνθρωπος ἀφότου κατέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν καὶ ἐγένετο ἐπίγειος, ἔχει ἀνάγκην

σημείων, συμβόλων, ναῶν, θυσιαστηρίων, θρησκευτικῶν ἑορτῶν καὶ πληθύος ἄλλων αἰσθητῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα χρησιμεύουσιν ὡς βαθμῖδες, δι' ὧν ἀναβαίνομεν μέχρι τοῦ οὐρανοῦ. Τρίτον· ἐπειδὴ ἡ τῷ Θεῷ ὀφειλομένη λατρεία ὡς ἀφορμὴν καὶ ἐλατήριον ἔχει τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην, διὰ τοῦτο, ἐὰν τῷ ὄντι ἀγαπῶ τὸν Θεόν, ὀφείλω νὰ εἴπω εἰς τὸν Θεὸν ὅτι τὸν ἀγαπῶ, καὶ ὄχι μόνον νὰ τὸ εἴπω, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ ψάλλω. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἀκόμη δὲν ἀρκεῖ· πρέπει καὶ οἱ ὀφθαλμοί μου καὶ αἱ χεῖρές μου καὶ ὅλαι μου αἱ αἰσθήσεις νὰ μαρτυρῶσι τοῦτο· πρέπει καὶ ἡ καρδία μου καὶ ἡ σάρξ μου νὰ σκιρτῶσιν ἐκ χαρᾶς. «*Ἡ καρδία μου καὶ ἡ σάρξ μου ἠγαλλιάσαντο ἐπὶ Θεὸν ζῶντα*». Πρέπει καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ ὀστᾶ μου νὰ εἴπωσι τὸ τοῦ Δαυΐδ· Κύριε τίς ὅμοιός σοι; «*Πάντα τὰ ὀστᾶ μου ἐροῦσι· Κύριε τίς ὅμοιός σοι ;*»

Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἐξωτερικεύεται καὶ ἐκδηλοῦται ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη. Ὁ Προφήτης Δαυΐδ ἑπτάκις τῆς ἡμέρας δοξάζει τὸν Θεόν· «*ἑπτάκις τῆς ἡμέρας ᾔνεσά σε*». Δὲν περιορίζεται ὅμως εἰς τοῦτο μόνον, ἀλλὰ τρέχει νὰ λατρεύσῃ τὸν Θεὸν καὶ ἐν τῷ ναῷ καὶ εὐλογήσῃ τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ· «*προσκυνήσω πρὸς ναὸν ἅγιόν σου ἐν φόβῳ σου*». Οὔτε εἰς τοῦτο δὲ ἐπαναπαύεται, ἀλλὰ προσκαλεῖ καὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας εἰς τὸν αὐτὸν Θεόν, ὅπως μεγαλύνωσι καὶ δοξάσωσι τὸν Θεὸν μαζὶ μὲ αὐτόν. «*Μεγαλύνατε τὸν Κύριον σὺν ἐμοί*». «*Δεῦτε*, λέγει ἀλλαχοῦ ὁ ἴδιος ψαλμῳδὸς Δαυΐδ, «*δεῦτε ἀγαλλιασώμεθα τῷ Κυρίῳ..., καὶ ἐν ψαλμοῖς ἀλαλάξωμεν αὐτῷ, ὅτι Θεὸς μέγας ὁ Κύριος... ὅτι ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς, καὶ τὰ ὕψη τῶν ὀρέων αὐτοῦ ἐστιν, ὅτι αὐτοῦ ἐστιν ἡ θάλασσα, καὶ αὐτὸς ἐποίησεν αὐτήν..., ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ ἡμεῖς λαὸς νομῆς αὐτοῦ, καὶ πρόβατα χειρὸς αὐτοῦ. Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν αὐτῷ*». Οὕτως ἔψαλλεν ὁ Δαυΐδ. Τί δὲ ἐξ ὅλων τούτων ἐξάγομεν ; Ὅτι οὐδ' ἡ ἐξωτερικὴ λατρεία τοῦ ἀτόμου ἀρκεῖ μόνη. Ἡ ἐξωτερικὴ λατρεία πρέπει νὰ γείνῃ λατρεία δημοσία, λατρεία τῆς κοινωνίας ὅλης. Καὶ ἡ κοινωνία ὁλόκληρος, ὅπως καὶ τὸ ἄτομον, ἔχει καθῆκον ἀπαράβατον νὰ λατρεύῃ ἐν ἑνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ τὸν Θεὸν δημοσίᾳ καὶ πανηγυρικῶς. Λοιπὸν δεῦτε, ἔλθετε λαοὶ καὶ ἔθνη, λαοὶ καὶ φυλαί, πόλεις, χωρία, οἰκογένειαι, ἔλθετε ὑμεῖς, ὑμεῖς πρὸ πάντων οἱ ἄρχοντες τῶν λαῶν, οἱ κυβερνῆται τῶν πόλεων καὶ τῶν χωρίων, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν οἰκογενειῶν, οἱ καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι, ἔλθετε ὅλοι, μικροὶ μεγάλοι, ἱερωμένοι καὶ λαϊκοί, γέροντες καὶ νέοι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ παιδία καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ θηλάζοντα νήπια, ἔλθετε ὅλοι, δράμετε οἱ πάντες εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ τούτου σκηνώματος λατρεύσατε τὸν Θεόν. «*Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν αὐτῷ, καὶ κλαύσωμεν ἐναντίον Κυρίου τοῦ ποιήσαντος ἡμᾶς*».

Ἀλλ' ἂς συγκεφαλαιώσωμεν τόρα τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα. Ἡ λατρεία, τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν εἰς τὸν Θεόν, πρέπει νὰ ἦναι *ἡ τελειοτάτη*. *Ἀπόδοτε οὖν* τῷ Θεῷ τὴν ὀφειλὴν ταύτην. «*Ἕως πότε*», ἔλεγεν ὁ θεσβίτης Ἠλίας πρὸς τοὺς Ἰουδαίους τῆς ἐποχῆς του, οἱ ὁποῖοι ἄλλοτε μὲν ἐλάτρευον τὸν Θεὸν τῶν πατέρων των, ἤτοι τὸν ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ἄλλοτε τὸν Βάαλ, οἱ ὁποῖοι ἔτρεχον ἀπὸ τὸν Ναὸν τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ εἴδωλον καὶ ἀπὸ τὸ εἴδωλον εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεόν. — «*Ἕως πότε ὑμεῖς χωλανεῖτε*

ἐπ᾽ ἀμφοτέραις ταῖς ἰγνύαις; Εἰ ἔστι Κύριος ὁ Θεός, πορεύεσθε ὀπίσω αὐτοῦ· εἰ δὲ Βάαλ πορεύεσθε ὀπίσω αὐτοῦ». Ἐὰν Θεόν σας ἀναγνωρίζετε Χριστιανοί μου, τὸν ἀληθινὸν Θεόν, τρέξατε εἰς τὴν Ἐκκλησίαν νὰ λατρεύσητε αὐτόν. Ἐὰν δὲ πάλιν Θεόν σας θεωρεῖτε τὸ εἴδωλον τοῦ συμφέροντός σας, τὸ εἴδωλον τῶν πονηρῶν ἐπιθυμιῶν σας, τὸ εἴδωλον τῶν κακιῶν σας, πορεύεσθε ὀπίσω αὐτῶν. Ἀλλά, προσέξατε καλῶς, διότι ἀλλοίμονον εἰς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος λατρεύει τὸν Βάαλ τοῦ συμφέροντός του, τὸν Βάαλ τῶν παθῶν του, τὸν Βάαλ τῶν κακιῶν αὐτοῦ, ἀντὶ νὰ λατρεύῃ τὸν ἀληθινὸν Θεόν. «*Ἕως πότε ὑμεῖς χωλανεῖτε ἐπ᾽ ἀμφοτέραις ταῖς ἰγνύαις;*» Ἂς προσέξωμεν καλῶς Χριστιανοί. Ὁ Θεὸς θέλει τὴν καρδίαν ἡμῶν, ἀλλὰ θέλει *ὁλόκληρον* ἡμῶν τὴν καρδίαν. Ὁ Θεὸς θέλει τὴν ἡμετέραν διάνοιαν, ἀλλ᾽ *ὁλόκληρον* ἡμῶν τὴν διάνοιαν. Ὁ Θεὸς θέλει τὴν ἡμετέραν ψυχήν, ἀλλ᾽ *ὁλόκληρον* ἡμῶν τὴν ψυχήν. Θέλει τὰς ἡμετέρας δυνάμεις, ἀλλ᾽ *ὁλοκλήρους* ἡμῶν τὰς δυνάμεις. Ἐὰν μὴ δώσῃς *τὰ πάντα* εἰς τὸν Θεόν, οὐδὲν δέχεται. Ὁ Θεὸς εἶναι «*Θεὸς ζηλῶν*».

Ἡ λατρεία ἡ ὀφειλομένη τῷ Θεῷ πρέπει νὰ ἦναι *ἐσωτερική*. Λοιπὸν μακρὰν ἀπὸ ἡμᾶς ὁ φαρισσαϊσμός, ὅστις ὁλόκληρον τὴν θρησκείαν περιορίζει εἰς τύπους, εἰς πράξεις τινὰς ἐξωτερικάς. Οἱ Φαρισαῖοι, ἐπειδὴ ἔπλυνον τὰς χεῖρας των καὶ ἔλουον τὸ σῶμα καὶ ἀπεδεκάτιζον τὸ κύμινον καὶ τὸ ἄνηθον, ἐνόμιζον, ὅτι ἐξεπλήρουν πᾶσαν δικαιοσύνην. Ἀλλ᾽ ὁ προφήτης Δαυῒδ διαφορετικὴν καθ᾽ ὁλοκληρίαν ἐξεικονίζει τὴν ἐσωτερικὴν λατρείαν «Κύριε, λέγει, εἰ ἠθέλησας θυσίαν, ἔδωκα ἄν· ὁλοκαυτώματα οὐκ εὐδοκήσεις· *θυσίᾳ τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον, καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει*».

Ἡ λατρεία ἡ ὀφειλομένη τῷ Θεῷ πρέπει νὰ ἦναι καὶ *ἐξωτερική*. Ἡ ἐξωτερικὴ λατρεία εἶναι ἡ ἐξωτερίκευσις, ἡ ἔκφρασις, τὸ ἔνδυμα τῆς ἐσωτερικῆς λατρείας. Ὅπως εἰς πᾶσαν ἄλλην περίστασιν, οὕτω καὶ ἐν τῇ θρησκείᾳ τὰ ἐσωτερικὰ αἰσθήματα εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξωτερικεύωνται, νὰ ἐκδηλώνωνται καὶ γίνωνται φανερὰ διὰ πράξεων εὐσεβῶν. Οὕτως ἔπραξαν πάντες οἱ εὐσεβεῖς ἄνδρες. Ἤδη ἀπὸ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ κόσμου οἱ πατριάρχαι ᾠκοδόμουν θυσιαστήρια καὶ μάλιστα κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ. Ὁ Δαυῒδ ἐνεδύθη τὰ λαμπρότερά του φορέματα, ὅταν ἔμελλε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν οἶκον Κυρίου. Ὁ σοφὸς Σολομὼν ἵσταται ἐνώπιον τοῦ θυσιαστηρίου Κυρίου καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ ὅλου τοῦ λαοῦ ὑψώνει τὰς χεῖράς του πρὸς τὸν Θεόν. Ὁ προφήτης Δανιὴλ ἀνοίγει τὸ πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ παράθυρον τῆς οἰκίας του καὶ τρὶς τῆς ἡμέρας κλίνει τὸ γόνυ καὶ προσεύχεται. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γράφων πρὸς τοὺς Ἐφεσίους, προτρέπεται αὐτούς, ὅπως δοξάζωσι τὸν Θεὸν «*ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς, ᾄδοντες καὶ ψάλλοντες τῷ Κυρίῳ*». Ἡ ἐξωτερικὴ ὅθεν λατρεία εἶναι τὰ μάλιστα ἐπιβεβλημένη ἡμῖν.

Τέλος ἡ λατρεία ἡ ὀφειλομένη τῷ Θεῷ πρέπει νὰ ἦναι δημοσία. Εἰς τὴν δημοσίως δὲ ἀπὸ κοινοῦ ἀσκουμένην λατρείαν τοῦ Θεοῦ ὀφείλομεν νὰ λαμβάνωμεν μέρος οἱ πάντες. Οἱ πάντες ὀφείλομεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ νὰ λατρεύωμεν τὸν Θεὸν μαζὶ μὲ ὅλους τοὺς συμπολίτας ἡμῶν, μὲ ὅλους τοὺς ὁμοεθνεῖς, μὲ ὅλους τοὺς πιστούς. «*Παρὰ σοὶ ὁ ἔπαινός μου ἐν ἐκκλησίᾳ μεγάλῃ. Ἐν μέσῳ ἐκκλησίας ὑμνήσω σε*», ψάλλει ὁ προφητάναξ

Δαυΐδ. *Ἐν Ἐκκλησίαις εὐλογεῖτε τὸν Θεόν*», ἐντέλλεται αὐτὸς οὗτος ὁ Θεός. Ἐκ τούτου καταφαίνεται, ὅτι ἐκεῖνος ὅστις ἢ ἀπὸ ἀνθρωπαρέσκειαν ἢ ἀπὸ ἀμέλειαν, ἢ χάριν εὐτελοῦς κέρδους, ἢ δι' ἄλλους λόγους ἀποφεύγει τὴν Ἐκκλησίαν, δὲν τρέχει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἵνα λατρεύσῃ τὸν Θεόν, ὁ τοιοῦτος δὲν δύναται νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστιανοῦ, ὁ τοιοῦτος, δὲν προσαρμόζεται πρὸς τὸν Χριστόν, ὅστις κατῆλθεν ἐξ οὐρανοῦ ἵνα συναγάγῃ τὰ διεσκορπισμένα πρόβατα εἰς ἕν· ὁ τοιοῦτος, -θὰ τὸ εἴπω καθαρὰ-, δὲν εἶναι Χριστιανός.

Ἐν Ρώμῃ,—διηγεῖται ἐκκλησιαστικός τις συγγραφεύς,—ὑπῆρχε διαβόητος φιλόσοφος καὶ ῥήτωρ ὀνομαζόμενος Βικτωρῖνος. Τόση ἦτον ἡ σοφία καὶ εὐγλωττία του, ὥστε ὅλη ἡ νεολαία τῆς Ρώμης, οἱ πολιτικοὶ, οἱ στρατιωτικοὶ, οἱ συγκλητικοὶ, ὅλος ἐν γένει ὁ ἐπίσημος κόσμος ἔτρεχε νὰ ἀκούσῃ τὴν διδασκαλίαν του. Τόσην δὲ δόξαν ἀπέκτησεν, ὥστε ἡ Ρώμη πρὸς τιμήν του κατεσκεύασε μαρμάρινον ἀνδριάντα, τὸν ὁποῖον ἔστησεν εἰς τὸ μέσον τῆς ἀγορᾶς. Ὁ ἔνδοξος οὗτος ἀνὴρ, ὅστις δὲν ἦτο τότε Χριστιανός, ἀλλ' εἰδωλολάτρης, μετὰ παρέλευσιν χρόνου διδάσκεται τὸν Χριστιανισμόν, ἀναγινώσκει τὰς ἁγίας Γραφάς, πείθεται ὅτι ἡ μόνη ἀληθὴς πίστις εἶνε ἡ Χριστιανική, πιστεύει, βαπτίζεται καὶ γίνεται Χριστιανός. Ἡμέραν τινὰ συναντᾷ σεβάσμιον ἱερέα καὶ λέγει εἰς αὐτόν· Ἰδοὺ, ἐπίστευσα, ἐβαπτίσθην, εἶμαι πλέον Χριστιανός. Λοιπὸν ἔγεινες Χριστιανός ; ἐρωτᾷ ὁ σεβάσμιος ἱερεύς. Τότε ἐλθὲ μαζί μου, ἐλθὲ νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν νὰ λατρεύσωμεν ὁμοῦ τὸν Θεὸν δημοσίᾳ. Ὁ Βικτωρῖνος ὅμως ἐντρέπεται νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Θέλει νὰ ἦναι Χριστιανός, διότι ἐπείσθη ὅτι ἡ χριστιανικὴ πίστις εἶναι ἀλήθεια, ἀλλὰ δὲν θέλει καὶ νὰ ἀκουσθῇ εἰς τὴν Ρώμην καὶ νὰ μάθωσιν οἱ θαυμασταί του, αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ἀνήγειραν τὸν ἀνδριάντα του, ὅτι ἔγεινε Χριστιανὸς καὶ προσεύχεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Χριστιανῶν. Λοιπὸν τί ἀπαντᾷ ; Ἐγὼ προσεύχομαι καὶ λατρεύω τὸν Θεὸν εἰς τὸν οἶκόν μου, εἶναι ἀνάγκη νὰ λατρεύω τὸν Θεὸν καὶ μέσα εἰς τοὺς τοίχους τῆς Ἐκκλησίας; —Τότε, δὲν εἶσαι ἀκόμη Χριστιανός, ἀπαντᾷ ὁ ἱερεύς, διότι οὔτε ἡ πίστις, οὔτε τὸ βάπτισμα, οὔτε ἡ κατ' οἶκον λατρεία τοῦ Θεοῦ ἀρκοῦσιν εἰς τὸν Χριστιανόν, ἐὰν οὗτος δὲν λατρεύῃ τὸν Θεὸν καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Δὲν εἶσαι ἀκόμη Χριστιανός. Ὁ Βικτωρῖνος ἀκούει ταῦτα, ταράττεται καὶ ἐπιστρέφει εἰς τὸν οἶκόν του τεθορυβημένος. Ἐν τῇ ταραχῇ του ταύτῃ ἀνοίγει τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, καὶ, ὢ τοῦ θαύματος! ἀναγινώσκει : «*ὃς γὰρ ἂν ἐπαισχυνθῇ με.... ἐπαισχυνθήσομαι κἀγὼ αὐτὸν*» τ. ἔ. ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἤθελεν ἐντραπῆ νὰ μὲ ὁμολογήσῃ *ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων* θὰ ἐντραπῶ καὶ ἐγὼ νὰ ἀναγνωρίσω τὸν τοιοῦτον καὶ νὰ τὸν παραδεχθῶ ὡς Χριστιανὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ μου. Κλείει ἀμέσως τὸ Εὐαγγέλιον ὁ Βικτωρῖνος καὶ ἐξέρχεται ἐκ τοῦ οἴκου του ἔντρομος. Ζητεῖ δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ καὶ ἐπὶ τέλους εὑρίσκει τὸν σεβάσμιον ἐκεῖνον ἱερέα. Πάτερ μου, λέγει τότε πρὸς αὐτόν, πάτερ μου, ὁδήγησόν με εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Θέλω νὰ λατρεύω τὸν Θεὸν μέσα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μαζὶ μὲ ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς πανηγυρικῶς, διότι ἐβεβαιώθην, ἐπείσθην πλέον, ὅτι ὁ Χριστιανὸς ὁ μὴ λατρεύων τὸν Θεὸν δημοσίᾳ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐνώπιον καὶ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων, δὲν δύναται νὰ ἦναι, δὲν εἶναι Χριστιανός.